

ФОРМУВАННЯ КУЛЬТУРИ ПРОФЕСІЙНОГО СПІЛКУВАННЯ МАЙБУТНІХ АГРАРІЇВ: ГУМАНІСТИЧНИЙ АСПЕКТ

У статті розглянуто питання гуманізації процесу формування культури професійного спілкування у студентів аграрних ВНЗ.

The problem of humanization of the process in forming the culture of professional communication of students of the agrarian universities is viewed in the article.

У сучасних умовах формування „постіндустріального”, „інформаційного” суспільства загострюється проблема ролі людського фактора у житті суспільства. Мова йде про „олюднення” всієї сукупності загальнокультурних, освітніх, просвітницьких, виховних і соціальних стандартів (ідеї і гіпотези загальнолюдських цінностей, людських якостей тощо). Ідея Цицерона про гуманізм як естетично завершену культурну й моральну еволюцію дійсно людського індивіда є значущою для нашого розуміння пріоритету культурної і духовної сторони виховання справжнього професіонала.

Мета статті – розглянути питання гуманізації процесу формування культури професійного спілкування у студентів аграрних ВНЗ.

В означеному аспекті значущою є ідея визнання унікальності й цінності особистості студента, який має бути суб’єктом педагогічного процесу. При цьому спираємося на наукові доробки вчених, які досліджували проблему формування гуманної особистості високого рівня культури, – Ш.Амонашвілі, Г.Балла, І.Беха, О.Бодальова, С.Гончаренка, В.Гриньової, М.Євтуха, І.Зязюна, К.Корсака, В.Кременя, Н.Крилової, В.Кудіна, В.Лозової, В.Лугового, В.Лутая, Г.Нестеренко, І.Прокопенка, О.Савченко, В.Сухомлинського, А.Сущенко, Т.Сущенко, Г.Троцько, Н.Щуркової та ін.

Суттєвий інтерес викликають праці, присвячені вивченню особистісної зорієнтованості процесу виховання: І.Беха, А.Бойко, О.Дубасенюк, С.Золотухіної, І.Зязюна, Н.Кічук, В.Лозової, А.Мудрика, Н.Ничкало, Е.Носенко, В.Семиченко, Т.Сущенко, Н.Тарасевич, Н.Щуркової та ін. Дослідники сходяться на думці, що одним із найефективніших факторів формування культурної особистості є врахування її потреб та інтересів, узгоджене з потребами суспільства.

У своєму дослідженні беремо за основу ствердження гуманного начала у вихованні учнів, яке В.Сухомлинський вважав найважливішою рисою педагогічної культури кожного вчителя [8]. Налаштовуючи членів свого вчительського колективу на формування любові до людей, доброти, почуття власної гідності та інших високих морально-духовних якостей, він закликав до перетворення „доброї іскри у душі кожної людини у яскравий смолоскип” [7: 19], вбачаючи велику місію вчителя в тому, щоб „кожен вихованець обрав той життєвий шлях, ту спеціальність, яка давала б йому не тільки хліб насущний, а й радість буття, почуття власної гідності” [7: 19].

Під кутом зору нашої концепції формування культури професійного спілкування у студентів аграрних ВНЗ великий інтерес викликає творче продовження ідей В.Сухомлинського у втіленні гуманістичного підходу до навчання і виховання відомим педагогом Ш.Амонашвілі, що наголошував насамперед на таких сторонах гуманізації навчально-виховного процесу, як доброзичливе та позитивне сприйняття учня, незважаючи на його помилки, повага до особистості учня, вміння вчителя співпрацювати з учнями, об’єднуючись з ними для спільного розв’язання пізнавальних задач [1].

Зважаючи на те, що сутність гуманізму полягає у „визнанні цінності людини як особистості, її права на вільний розвиток і вияв своїх здібностей” [1: 28], акцентуємо на орієнтації процесу формування культури професійного спілкування майбутніх фахівців-аграріїв на взаємопов’язаний розвиток та саморозвиток викладачів і студентів з урахуванням

їхніх інтересів, переконань та здібностей, проте за умови узгодження власних інтересів і потреб суспільства. При цьому спираємось на думку Т.Сущенко про покликання „створити людину як вищу цінність суспільства, створити благодіючі умови для всебічного розвитку її здібностей і таланту, розвитку особистості” [10: 6]. Людина повинна стати мірою всіх досягнень, проте це положення частіше декларується, ніж втілюється на практиці. Наразі час перейти від гучного, але не наповненого конкретними справами проголошення людини центральною постаттю навчально-виховної діяльності до практичної реалізації задекларованої мети.

Образ власного „Я” (Я-концепція) є витвором кожного учасника педагогічного процесу. Побудова процесу формування культури професійного спілкування студентів-аграріїв на гуманістичних засадах націлена на формування позитивного наповнення кожного „Я” (віра у власні комунікативні здібності, сили і можливості; концентрація на позитивних особистих переживаннях і емоціях; відхід від негативного досвіду та трансформування його у точку відліку шляху до нового досягнення; постійне підвищення самооцінки; продуктивна амбітність). Такому розвитку особистості сприяє діалогічне середовище, створене зусиллями педагогів, що спираються на досягнення гуманістичної педагогіки і творчо втілюють її у свою повсякденну практичну діяльність.

Таким чином, невід’ємною умовою для безперервного цілеспрямованого формування і розвитку культури професійного спілкування майбутнього фахівця-аграрія є визнання і підтримка його успіхів і досягнень. Позитивна оцінка – це потужний стимул для подальшого вдосконалення, адже окрилена визнанням людина не буде зупинитись на досягнутому, а продовжуватиме свій поступально-прогресивний рух на шляху підвищення рівня культури професійного спілкування, а водночас і загального рівня професійної підготовки. Однак слід зазначити, що разом зі створенням „ситуацій успіху” гуманне ставлення до студента виражається і у визнанні його права на помилку. Негативний досвід – це також досвід. Якщо вже так сталося, він має бути пройденим і опрацьованим. Переживши і проаналізувавши свої помилки й невдачі у ситуаціях професійного спілкування, студент врахує їх, щоб не допустити повтору у майбутній професійній діяльності.

Гуманізацію процесу формування культури професійного спілкування студентів аграрних ВНЗ як складника їхньої професійної підготовки розглядаємо не просто як набуття знань про культуру професійного спілкування й оволодіння відповідними вміннями, але й навчання самоорганізації свого навчального й наступного професійного спілкування, стимулювання активності та ініціативи, пробудження здатності встановлювати і розвивати міжособистісні відносини у професійному спілкуванні у своєму фаховому полі та інших сферах.

Педагогічний процес набуває зараз зовсім іншої, відмінної від традиційної, спрямованості – на розвиток та саморозвиток його суб’єктів з опорою на їхню здатність та прагнення до самореалізації і сприяє постійному самовдосконаленню особистості фахівця. Новітня концепція навчання упродовж всього життя, яка активно впроваджується останнім часом [3; 4], є гуманістичною за своєю сутністю, адже вона відкриває для кожної людини можливість регулювати процес власної освіти: здобути певний кваліфікаційний рівень освіти, зупинитись, а потім розпочати оволодіння наступним; перекваліфікуватись у разі співпадання потреби суспільства і власних інтересів; вивчати суміжні дисципліни, розширюючи власний світогляд і коло своїх професійних інтересів, та використовуючи їх у своїй професійній діяльності, включаючи професійне спілкування.

Традиційний педагогічний процес, характерний для аграрних навчальних закладів, базується на вивченні розрізнених дисциплін без уявлення про їх взаємозв’язки і цілісність світу. Часткові знання про зв’язки між окремими областями науки обмежуються так званими „міжпредметними зв’язками”, які сприймаються більшістю викладачів як обтяжуючий, необов’язковий, навіть зайвий елемент робочої програми, що тільки нав’язується „згори”. Гуманістичний підхід у вигляді діалогізації навчання у процесі формування культури професійного спілкування у студентів аграрних ВНЗ може стати тим наскрізним стрижнем,

який здатен об'єднати окремі знання з різних дисциплін – „пазли” у цілісну систему. Тільки тоді професійний розвиток студента стане справді гармонійним, а не деформовано-однобоким.

Говорячи про гуманізацію освіти, педагоги зосереджуються здебільшого на створенні умов для розвитку особистості студента і забувають про іншого рівноправного суб'єкта навчального процесу – викладача і його розвиток як фахівця і особистості. Ми приєднуємось до думки А.Суценка про необхідність особливої уваги до особистості вчителя, викладача, сприяння процесу самореалізації їхнього гуманістичного потенціалу у педагогічній діяльності, об'єктивації гуманістичних резервів як елементів мотиваційної сфери та структури особистості [9], адже на викладача покладаються якісно нові завдання у процесі педагогічної взаємодії зі студентами-аграріями з метою формування у них культури професійного спілкування. Основою успішної педагогічної взаємодії й педагогічного впливу є ставлення до студента як до суб'єкта, а не об'єкта навчально-виховного процесу, тобто становлення і розвиток суб'єкт-суб'єктних навчальних взаємин.

Традиційно університети у всі часи свого існування і на всіх етапах розвитку суспільства були осередками гуманізму, проте сьогодні вимагає від вищих аграрних навчальних закладів більшого зосередження на формуванні у майбутніх фахівців чітких життєвих орієнтирів, що ґрунтуються на гуманістичних цінностях. Розглядаючи питання гуманізації професійної підготовки фахівців, яка включає в себе формування культури професійного спілкування, не можна не думати про перспективи. Сьогоднішня професійна освіта не тільки формує фахівця, але й створює нові форми стосунків між професіоналами. Гуманізація вищої аграрної освіти є одним із найважливіших засобів вдосконалення життя на селі, своєрідною творчою лабораторією формування рівноправних міжлюдських відносин, а також своєрідним каталізатором, котрий має прискорити розвиток культури відповідної соціальної і професійної групи. Закладаючи в особистість студентів гуманні цінності, „інвестуючи” в них сьогодні, вища аграрна школа працює на подальшу гуманізацію всього суспільства у майбутньому, на посилення орієнтації на людину, реалізацію людиновимірного потенціалу.

Гуманістичний аспект у концепції формування культури професійного спілкування майбутніх аграріїв набуває все більшого значення у зв'язку з технізацією та інформатизацією всіх сфер життєдіяльності людини на сучасному етапі розвитку людства. Він передбачає підготовку фахівців на засадах педагогіки співробітництва й створення сприятливих умов для самовдосконалення і самореалізації студентів у професійному спілкуванні. Підтримуючи думку Т.Суценка про те, що „... утвердження гуманізму для людини і в людині здійснюється тільки через культуру” [10: 5], вважаємо формування культури професійного спілкування одним із чинників загального процесу гуманізації вищої аграрної школи.

Звідси стає очевидним, що гуманізація процесу формування культури професійного спілкування студентів аграрних ВНЗ як складника їхньої професійної підготовки з посиленням людиноцентризму вимагає особистісної орієнтації форм та засобів навчання і виховання. Психологічне підґрунтя особистісно зорієнтованого навчання і виховання знаходимо у поглядах С.Рубінштейна на особистість і її формування. Він розглядає особистість як „воєдино пов'язану сукупність внутрішніх умов, через які відбиваються всі зовнішні впливи... Все в психології особистості, що формується, так або інакше обумовлено, але ніщо в її розвитку не виокремлено безпосередньо із зовнішніх впливів” [6: 368]. На думку І.Беха, що особистісна орієнтація навчально-виховного процесу надає можливість людині обрати оптимальні шляхи самовиховання і самореалізації [2].

Особистісно-зорієнтований підхід у контексті формування культури професійного спілкування майбутніх аграріїв передбачає врахування потреб, інтересів і здібностей кожного студента; визнання його самоцінності як активного носія суб'єктного досвіду професійного спілкування; спирання на цей досвід при конструюванні навчально-виховного процесу. На відміну від традиційного навчання в аграрних ВНЗ при особистісно зорієнтованому на передній план виходить індивідуальність кожного студента, його

унікальність і неповторність, його власний досвід, мотивація й готовність до оволодіння новими знаннями та компетенціями. Особливість особистісно орієнтованого навчання і виховання полягає у тому, що орієнтація навчання спрямована на унікальну особистість, а не на „середнього студента”, як це було раніше, коли пропагувалась загальна „уніфікація” студентів. При цьому важко і некомфортно було всім: викладачам, втиснутим у завузькі рамки; тим студентам, хто був вищим за своїми здібностями, тому що їх розвиток штучно гальмувався; тим, хто „відставав”, бо ніхто не пропонував їм шляхи подолання відставання. Тим більше, що „середнього студента” як такого не існує.

Якщо наявність різних здібностей у студентів викладачі принаймні констатували, то інші критерії взагалі не брались до уваги. Байдуже, чи є студент аудіалом чи візуалом за способом сприйняття інформації – всі вони мали навчатись за допомогою одних і тих же засобів. Отже, завдання викладачів у формуванні культури професійного спілкування на засадах особистісно зорієнтованого підходу полягає у розвитку особистості кожного студента, що відбувається тільки при правильному виборі форм і засобів навчання і виховання.

Під кутом зору нашої концепції цінною є думка О.Пехоти про те, що форми і методи навчання, які мають здебільшого репродуктивний характер, повинні поступитися цілісним педагогічним технологіям навчання, що продукують розвиток особистості всіх учасників навчально-виховного процесу, посилюють їхні комунікативні, прогностичні якості, формують життєві компетенції [5].

Оптимальними для реалізації цієї задачі вважаємо діалогічні методи навчання. Завдяки своїй безпосередній орієнтації на особистість студента, вони здатні забезпечити постійні міжособистісні контакти „студент – викладач”, „студент – студент”; створити атмосферу психологічного комфорту на занятті і позбавити студентів відчуття внутрішньої напруженості і „відчуження”; спонукати студентів до активного вияву своєї позиції; сприяти більш продуктивному засвоєнню знань та оволодінню уміннями та навичками; допомагати самореалізації і саморозвитку особистості кожного учасника навчального процесу (як студента, так і викладача). Таким чином, розвиток культури професійного спілкування майбутнього аграрія відбувається не лише шляхом оволодіння нормативною діяльністю, але й через постійне збагачення власного досвіду як важливого джерела саморозвитку.

У ході особистісно зорієнтованого навчання між учасниками навчального процесу відбуваються суб’єкт-суб’єктні відносини на відміну від традиційних об’єкт-об’єктних. Такі відносини є дійсним відображенням рівноправності й партнерства викладачів і студентів. У центр навчального процесу ставиться студент. Разом із викладачем він може активно впливати на організацію навчання, отримавши право на вибір навчального матеріалу і засобів його засвоєння. Таким чином, студент виявляє власну зрілість, достатню для того, щоб взяти на себе відповідальність за свою підготовку як підготовку фахівця. Одночасно йому прищеплюється готовність до майбутньої відповідальності за виконання професійних обов’язків.

Висновок. Побудова процесу формування культури професійного спілкування студентів-аграріїв на гуманістичних засадах має бути спрямована на пробудження у майбутніх фахівців віри у власні комунікативні здібності, розвиток комунікативних умінь і навичок, створення ситуацій успіху з концентрацією на позитивних емоціях студентів. Досягти цих цілей можна завдяки використанню діалогічних методів навчання.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Амонашвили Ш.А. Основания педагогики сотрудничества // Новое педагогическое мышление / Под ред. А.В.Петровского. – М.: Педагогика, 1989. – С.144-177.
2. Бех І.Д. Виховання підростаючої особистості на засадах нової методології // Педагогіка і психологія. – 1999. – №3. – С.5-14.
3. Галузинський В.М., Євтух М.Б. Основи педагогіки і психології вищої школи в Україні. – К., 1995. – 168 с.
4. Кремень В.Г. Філософія освіти ХХІ століття // Вища школа. –2002. – №1. – С.35-41.

5. Пехота О.М. Особистісно орієнтована освіта і технології // Неперервна освіта: проблеми, пошуки, перспективи: Монографія / За ред. І.Я.Зязюна. – К.: Вид-во „Віпол”, 2000. – 636 с.
6. Рубинштейн С.Л. Бытие и сознание. Человек и мир. – С.-Пб.: Питер, 2003. – 512 с.
7. Сухомлинский В.А. Как воспитать настоящего человека. – К.: Радянська школа, 1975. – 236 с.
8. Сухомлинский В.А. Рождение гражданина. – М.: Молодая гвардия, 1971. – 348 с.
9. Сущенко А.В. Теоретико-методичні основи гуманізації педагогічної діяльності вчителя в основній школі: Автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.04 / Харківський національний педагогічний ун-т ім. Г.С.Сковороди. –Харків, 2004. – 44 с.
10. Сущенко Т.І. Педагогічний процес у позашкільних закладах: Автореф. дис. ... д-ра. пед. наук: 13.00.01 / Ін-т педагогіки України. – К., 1985. – 56 с.

УДК 378:355

О.Ц. Демінський

САМОПІЗНАННЯ ТА САМОСВІДОМІСТЬ ЯК ФАКТОРИ ПІДВИЩЕННЯ РІВНЯ ФІЗИЧНОЇ ПІДГОТОВКИ МАЙБУТНІХ ОФІЦЕРІВ

У статті розглядаються питання про взаємозалежність та взаємодоповнюваність процесів самопізнання і самовиховання. Визначено основні методологічні підходи (антропологічний, аксиологічний, особистісно орієнтований, діяльнісний), які впливають на зазначені процеси.

This article discusses the issue of interdependence self and self. The main methodological approaches (anthropological, personality-oriented, activity) that affect these processes.

У літературних джерелах під “особистістю” розуміють соціальну якість індивіда [12]. За поданням С.Л. Рубінштейна, особистість – це основна психологічна категорія, обумовлена триєдністю: чого хоче людина (що для неї є привабливим, спрямованість як мотиваційно-ціннісна система особистості, цінності, установки, ідеали), що може людина (її здібності, обдарованість), і, нарешті, ким є вона сама (які з тенденцій, установок і способів поведінки закріпилися в її характері) [10]. У цій триєдності несуперечливо поєднані й динамічні характеристики особистості (спрямованість, мотиви) і її стійкі якості (характер і здібності).

Тому метою статті ми обрали теоретичне обґрунтування та визначення підходів, які впливають на процес самопізнання.

Структура особистості є надзвичайно складною і в ній виокремлюють системотвірні параметри: мотивацію, самосвідомість, міжособистісні відносини [6]. Структура особистості визначається через взаємодію таких складових: функціональні механізми психіки; досвід особистості; узагальнення типологічних властивостей особистості. До функціональних механізмів психіки відносять: сприйняття інформації, мислення, пам'ять, психомоторику, вищий рівень саморегуляції. Самосвідомість передбачає пізнання й знання, насамперед, свого фізичного стану, а потім уже внутрішнього духовного світу, своїх можливостей [1].

Структуру самосвідомості представляють у єдності трьох складових: когнітивної; афективної; поведінкової. Когнітивною складовою самосвідомості є знання особистості про себе (від випадкових до свідомих). Афективна складова самосвідомості включає емоційне ставлення (переживання різних емоцій), що супроводжує самопізнання. Сполучення знань про себе зі ставленням до себе утворюють самооцінку особистості [1]. Поведінкова складова самосвідомості (самоуправління) показує, як проявляється самосвідомість.

Самопізнання включається до самосвідомості в якості одного з основних процесів, що забезпечують його зміст і динаміку. Воно визначається динамічною стороною самосвідомості й лежить в основі її функціональних проявів.

У філософській і психолого-педагогічній літературі представлено низку визначень поняття “самопізнання”. С.Л. Рубінштейн характеризує його як властивість усвідомлювати